

GÜL BABA TÜRBÉJE

A török hódoltság Budán jelentkező valóságos jellegű építészetének valószínűen első önálló alkotása s utolsó épenmaradt hírmondója ez a türbe, amelyet oly sűrűn fon be a legendák repkénye, hogy alóla alig látszik lakójának történeti személye: a keménykötésű harcos dervisből ábrándoslelkű rózsarajongó képződött a szájhagyomány szövőszékén.

Buda várát 1541-ben csellel megszálló törökök között élt ugyanis egy rendkívül életmedett korú harcos dervis, aki Fatik, Bajazid, Szelim és Szulejmán khánokkal minden harcban vitézül résztvett és akit már életében bizonyos vallásos tisztelettel öveztek hitsorosai, mintha a próféta családjából származott volna. Ez a Gül Baba nevű bektási dervis, aki a Szivász éjéletbeli Merzifunban született, a budavári Nagyboldogasszony-egyházban, illetőleg a belőle módosított mecsetben 1541 szeptember 2-án megtartott első török hálaistentiszteleten imádkozás közben halt meg és Buda földjébe hantoltatott el. Nemsokára hantja fölé Mahometh pasa, aki 1543—1548 között kormányozta Buda várát, sírboltot emeltetett. Ez a türbe, Gül Baba szent hírébe jutván, búcsújáróhellyé lőn a jámbor törökök számára. Melléje a szőlővel borított (akkori elnevezés szerint: Michnet depesi) Szenvedések dombján szép és gazdag kolostor épült Gázi Mikhálzáde dús alapítványából, ahol a jövő-menő igazhitű zarándokok kegyes jótéteményben részesültek. Így megfordult 1663 folyamán e kolostorban és Gül Baba türbéjében Evlia Cselebi is. A szemtanu Evlia Cselebi szerint akkor Gül Baba ólomtetejű kupola alatt, virágok között volt eltemetve, koporsóját zöld posztó fedte, boldog fején a bektási korona fénylett; a türbe fala pedig köröskörül különféle arab Korán versekkel volt díszítve. Ezek hatása alatt Evlia Cselebi is három jellemző verset írt török szokás szerint a türbe falára, amelyekben így köszöntötte az elhunytat: Híved és tisztelőd vagyok, meglátogatlak én koldus, Csalogányként síránkozom, ej! Gül-baba! — Az egyenesség és igazság rózsaligetének rózsája, Szenteknek szentje a budai Güllibaba. — A szultáni kegyesség bányája a Baba, Nem marad üresen az öreg koldus. Merzifunból jövőn, itt hazát talált, Szulejmán sah idejében Güllibaba.

A török uralom vérbefojtása után e kolostornak csak a híre maradt meg. De a türbe maga, amint azt Juvignynak közvetlenül az 1686. évi fölmentő ostrom után Budáról és környékéről fölvázolt rajza alapján ismerjük, sértetlenül maradt. És csakhamar donációként a Jézus-Társasága budavári rendháznak a tulajdonába jutott a körülötte fekvő szőlős területtel együtt, amelyet I. József koronázott király tiszteletére József-hegynek neveztek el. Gül Baba türbéjét pedig 1689-ben Szent József tiszteletére kápolnául használták föl a jezsuiták, amelynek a megáldása 1690 április 25-én történt. Mivel a türbe kupolája alatt egykor szabadon állott koporsórol sem a jezsuiták Historiája, sem más források nem tesznek említést, annak sorsa ismeretlen. A Szent József-kápolna, amelynek közelében a jezsuiták Kálváriát létesítettek több stációs kápolnával, az ő gondozásuk alatt gyakori körmenetek színhelye volt. A jezsuitáknak 1773-ban történt fölözlatása után e terület magánosok kezére került. Korabinsky 1786-ban megjelent lexikonában csak homályosan emlékezik meg, hogy a Kálvária-hegyen, ahol a kápolnák állanak, egy török síremlék állott. Viszont Vályi 1796-ban megjelent lexikonában már említést sem tesz róla. A Szent József-kápolna újra türbévé való alakulásának körülményeit, pontos idejét nem ismerjük; de valószínű, hogy az a 19. század elején lőn ismét a török zarándokok búcsújáróhelyévé, hiszen Schams Budáról szóló 1822-ben megjelent kalauzában már megemlékezik, hogy benne halott dervis fekszik.

A magántulajdonban levő Gül Baba türbéjét övező szőlőtelek Thoma János budai orvos birtokából vétel útján 1864-ben Wagner János építész tulajdonává lett, aki csakhamar a hajdani gróf Attems-féle déli telken nyaralót épített és a türbéhez vezető lejtős területet terraszos kertté alakította át. A türbét a török császári főkonzulátus 1885-ben Grill Lajos építőmesterrel restauráltatta. És ugyanez évben a telek tulajdonosa, Wagner kért és kapott engedélyt a Közmunkák Tanácsától a türbe falainak biztosításául szolgáló alap támaszfalak építésére. Ez engedély alapján kezdte Wagner a türbét körülövező, a közvélemény előtt sokáig rejtelmesnek látszó folyosós kastély építését, amelynek sarokkupo-

lás három szárnya, az egész díszarchitektúra magva 1895 őszére készült el, míg a részletek további kiképzése eltartott a hosszú életű Wagnernek 1904-ben történt haláláig, de befejezetlenül maradt.

A világháború kezdetén föléledt magyar-török barátság nyomán e türbére a Turáni Társaság 1914 szeptemberében reáterelte a Műemlékek Országos Bizottságának a figyelmét, amely a türbét műemlékké való nyilvánítása után gondozásába fogadta. Így 1915 februárjában tetemkutató ásatást végeztetett belsejében, majd Möller István építész tanárral restaurálását foganatosította: 1916-ban Horváth József építőmester rendbehozta tetőszékét, ugyanő Möller terve szerint új rácsos korláttal övezett fakoporsót készített, a koporsó alá márványlapot pedig Král Gyula faragott; folytatólag Veress Zoltán terve szerint 1917 végén Sándor Béla ornamentális dekorációval kifestette kupolájának belső felületét és falainak szegélyeit. Az új padlóval, fakoporsóval ellátott, betörés ellen ablakrácsokkal felszerelt, külsőleg és belsőleg restaurált türbe 1918 június 28-án hivatalosan adatott át további vallásos rendeltetésének. A Wagner-féle kastély pergolás folyosói által elfedett, a városképből eltüntetett türbével kapcsolatos tereprendezést az 1932 júliusában megalakult Gül Baba Társaság tűzte ki céljául, amelynek tiszteletreméltó esztétikai, városrendezési s idegenforgalmi tervei új jövőt jósolnak úgy a türbének, mint festői környékének.

A hajdan szabadon álló, Gül Baba legenda rózsáiról elnevezett Rózsadomb képéből festői környezettel kiemelkedő türbéhez, amint az Mednyánszky László hangulatos tusvázlatáról ismeretes, szőlők között kőlépcső vezetett. Most a türbe keleti fala a pergolás-folyosós neorenaissance kastély középszárnyának udvari falába van foglalva, amely által a türbe el van fődve kelet felől, a város felől, a türbe szabályos nyolcszög alaprajzú, faragott hasábkövekből emelt épület; falainak külsejét mélyített tükörmezők és haránt elliptikus ablakocskák tagolják a négy világtáj felé. Kupoláját nyolcoldalú

domború zsindeletető fedi, amelynek szintén zsindeletes nyolcszögű domború tetős, törpe középtornyocskáján féldhold rozsdásodik. Enyhe zöldre festett belső falait lapos számráthátívek között csegelyekkel áthidalt félgömbkupola fedi; csegelyeit, fehér intradosát, falszegélyeit török motívumú szőnyegornamentika díszíti. A tipikusan iszlám modorban fölépített, délfelöli bejárattal kiképzett türbe világítását négy, kívülről haránt elliptikus, befelé rézsűsen táguló s felül számráthátíves ablakocskán át nyeri. Fapadlózatának közepére van állítva, fakorláttal övezetten, Gül Baba emlékére készült turbános fejfájú fakoporsó, szanduka.

E türbe fennállása a török hódoltság megszűnésének 250 esztendő fordulóján büszke bizonyosság arra, hogy a magyar nemzet megbecsüli nemes ellenfelét, ami csak bátrak lovasias sajátja, hogy tiszteli volt ellenfelei alkotásait, ami csak művelt lelkület kivételes tulajdona s hogy történetének legvégzetesebb eseményeit és emlékeit is elfogulatlan igazságossággal tudja mérlegelni, amihez a szükséges lelkierőt a jövőjében való rendíthetetlen hit acélozza. Azért történetünk legzordabb korszakának e szemtanu emlékét tegyük láthatóvá megfelelő környezetben mentőként számunkra s bizonyágtételül az idegenek számára, akiknek védelméért fogytakozott meg végzetesen e nemzet ereje az iszlám ellen folytatott több évszázados élet-halálharcában.

Forrásaim: Wernher Georg: De admirandis Hungariae aquis... Viennae... MDLI. — Vámbéry Á.: Gül-Baba... Vasárnapi Ujság 1861. — Némethy L.: Török mecsetek Budán. Bp. 1878. — Némethy L.: Ki volt Gyul-Baba? Egyetértés 1884; Századok 1884. — Kahn I.: Budapest zur Zeit des Millenniums. Bp. 1896. Die Grabstätte Gül-Baba's. — Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660—1664. Bp. 1904. I. köt. — Gül Baba legendái. Vasárnapi Ujság 1914. — Bp. Szföv. Levéltár és Műemlékek Orsz. Bizottsága erre vonatkozó iratai s a szövegben említett források.

b. Mednyánszky László: Gül Baba türbije